

Een B17 bommenwerper.

Over onderduiken, bevrijding en een voedseldropping

Het was waarschijnlijk maandag 7 mei 1945, twee dagen na de bevrijding, toen een Amerikaanse bommenwerper op een hoogte van minder dan honderd meter over de gemeente Alkemade vloog en voedselpakketten uitwierp. Één voedseldropping kwam terecht in Rijpwetering, in de Lijkerpolder, op het land van Jan Vergeer en Frans Los; een ander op het land van Jaap Juffermans aan de Zuidweg. Leen Straathof uit Rijpwetering, nu 91, toen 22, kan zich alles nog goed herinneren. Hij was die dag vroeg in de ochtend naar het Kooibos in de Kaag geroeid om eendeneieren te zoeken. De oogst was overvloedig: 110 eieren. Toen hij terugkwam in het dorp trof hij opgewonden mensen aan; er waren voedselpakketten uitgeworpen. Een dag dus om nooit te vergeten: 110 eieren en voedsel uit de hemel.

Maar iedereen in het dorp die zich vandaag nog die voedseldropping herinnert (uit de eerste of de tweede hand) komt onmiddellijk met een vervolgverhaal. Vergeer en Los, die toen boerden aan de Poeldijk, zouden zich een van de pakketten hebben toegeëigend. Dat is één versie van het verhaal. Anderen zeggen dat zij alleen een paar gebroken repen chocola uit het pakket hadden gehaald. Wat echter wel zeker is, is dat Vergeer en Los gedwongen werden om door het dorp te lopen met een chocoladereep boven hun hoofd, gevolgd door een politieagent ("met getrokken pistool" volgens sommigen maar dat lijkt me onwaarschijnlijk). Zij moesten zoiets zeggen als "Ik heb het Nederlandse volk benadeeld". Er liepen wat mensen achter hen aan als in een kleine optocht. Leen Straathof en diverse anderen hebben het allemaal met hun eigen ogen gezien en spreken er nog schande van dat deze twee

mannen, gerespecteerde dorpsgenoten, zo vernederd werden voor zo'n klein vergrijp¹. Maar zulke dingen gebeurden overal in die eerste verwarde dagen na de oorlog.

Voedseldroppings

Na de Hongerwinter 1944-1945 was de nood hoog onder de bevolking van voornamelijk West-Nederland. Honderduizenden mensen hadden gebrek aan alles. De geallieerden probeerden tot afspraken te komen met de Duitse bezetters over het toelaten van voedseldroppings, maar het duurde tot 26 april voordat de twee partijen tot een overeenstemming kwamen en de voedselhulp werd toegestaan. Op 29 april vlogen zware bommenwerpers van het type Lancaster naar de Nederlandse kust via een afgesproken corridor en werd 535 ton aan voedsel door de RAF, de Engelse luchtmacht uitgeworpen. Later voegden zich ook Australische, Poolse en Amerikaanse legeronderdelen bij de missie.

De bezetters waren met de geallieerden overeengekomen dat de vliegtuigen de pakketten vanaf geringe hoogte (minder dan honderd meter) mochten afwerpen. De Duitsers controleerden scherp of er geen wapens of andere verboden zaken in de pakketten zaten. Afweergeschut was voor alle zekerheid in stelling gebracht. Op enkele kleine incidenten na, verliepen de voedseldroppings echter vlekkeloos. Opmerkelijk, als men bedenkt dat dezelfde vliegtuigen kort daarvoor nog Duitse stellingen en steden met bommen hadden bestookt. In totaal voerden Engelse en Amerikaanse bommenwerpers 5.554 vluchten uit en losten ze 11.670 ton aan goederen boven het westen van Nederland. De inhoud bestond o.a. uit blikken

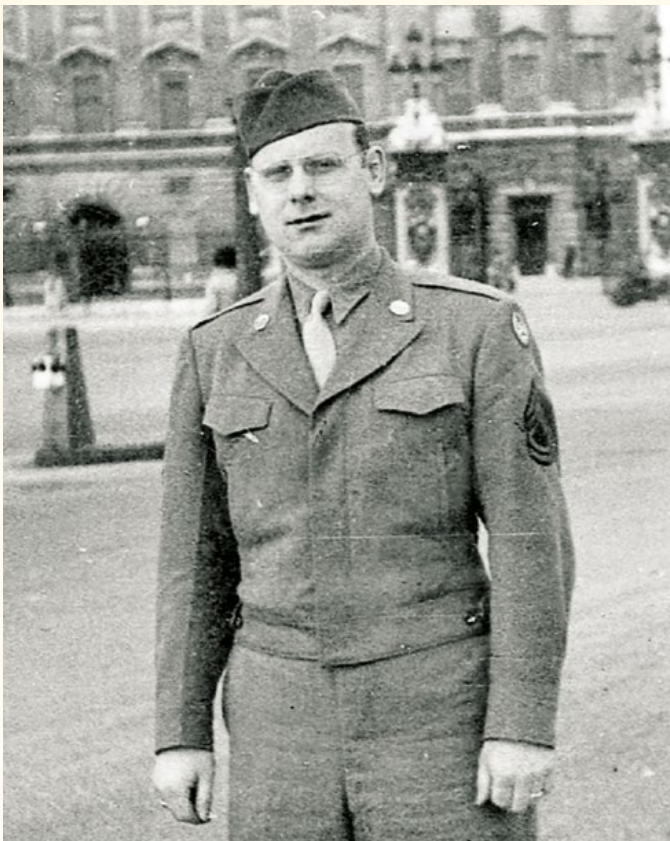
¹ In een interview in 'Een benauwd halfelfje' maakt Mevrouw Bouwmeester-Schoon het nog erger: "Twee boeren hadden van deze pakketten gevonden, maar waren niet van plan om iemand anders in de buit te laten delen..." (p. 36). Dat het 'stelen' van afgeworpen voedsel hoog opgenomen werd, blijkt onder meer uit een instructie vanuit Londen. De Jong schijft in deel 10b van zijn serie over de Tweede Wereldoorlog: "Op 3 mei, d.w.z. nog vóór de aankondiging van de Duitse capitulatie, berichtte kolonel Koot aan de gewestelijke commandanten van de BS, '... dat althans in één der gewesten het door geallieerde vliegtuigen afgeworpen voedsel reeds zwart wordt verhandeld. Ik draag u op, tegen de personen die zich hieraan schuldig maken, met alle kracht op te treden en zo nodig enkelen hunner als afschrikwekkend voorbeeld te liquideren.'" (p. 1351).

Einde Zwarteweg, Oud Ade, mei 1945.

met zgn. kakies, kaas, meel, chocolade, blikken vlees, vis en groenten en nog wat andere levensmiddelen.

De pakketten zaten aanvankelijk in kartonnen dozen die zonder parachute omlaag vielen. De bedoeling was dat ze in een vrije ruimte terecht kwamen maar soms ging het mis en kwam zo'n doos in het water terecht of viel door de ramen van een kas. De pakketten in Rijkpwetering zaten echter in jute zakken, verzekerde Job Duivenvoorden mij. Hij heeft indertijd twee lege zakken gekocht bij de gemeente, 50 cent per stuk. En Koos Waasdorp vertelt dat bij hen thuis nog jarenlang de lege blikken van de dropping gebruikt waren om de wasketel op te zetten. Het voedsel werd opgeslagen bij de firma Beelen

Robert Joseph Hagenbach (Foto R. Hagenbach).

en via de kruidenierswinkel van Zwetsloot uitgedeeld aan de mensen die het 't zwaarst hadden.

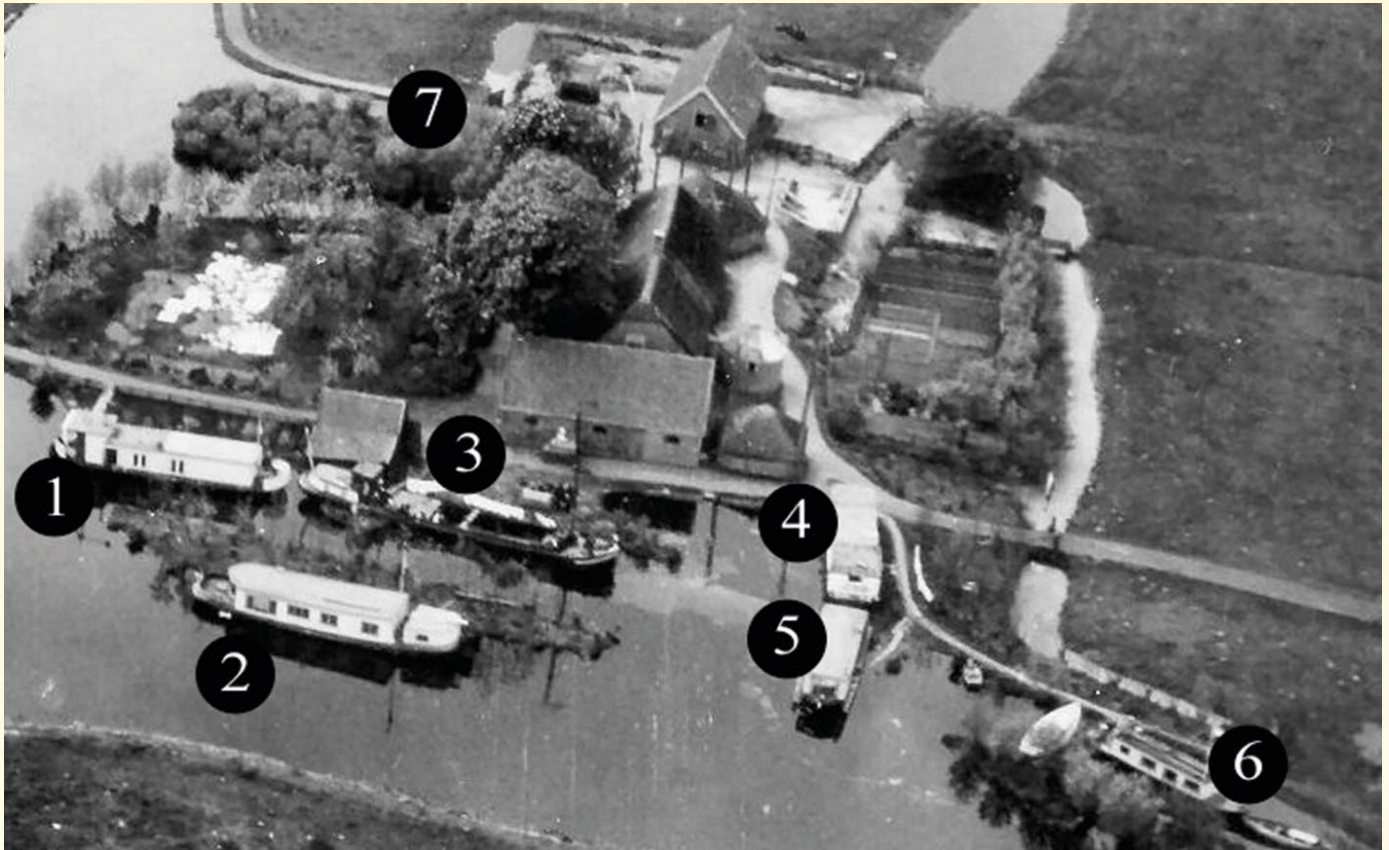
Het vliegtuig dat op die 7e mei over onze gemeente vloog, was een Amerikaanse B17 bommenwerper van de 8th Airforce van de USAAF (United States Army Air Force). De Amerikanen waren vanaf 1 mei mee gaan doen met de voedselhulp. Met uitzondering van 6 mei, voerden ze elke dag tot en met 8 mei hun vluchten uit. De twee mogelijkheden hadden het gebied van hun droppings verdeeld. De Amerikanen hadden als 'dropzones' Schiphol, Vogelenzang, Bergen, Hilversum en Utrecht.

Bob Hagenbach

In het vliegtuig dat waarschijnlijk de dropping boven Rijkpwetering uitvoerde bevond zich een fotograaf, Bob Hagenbach. Deze fotografeerde (vanaf lage hoogte) wat hem interessant voorkwam: stads- en dorpskernen en wijken, molens, kerken, kassen, complexen en het Hollandse waterland. Hagenbach was fotoanalist van de 100e Bomgroep van de USAAF. Dit onderdeel van de 8e US Airforce ('Mighty Eight') was een van bombardementsgroepen die gedurende de oorlogsjaren actief waren in het Europese luchtruim. Op 7 mei 1945 kreeg Hagenbach - die tot het grondpersoneel behoorde - toestemming om mee te vliegen met een B17 die voedsel dropte, een betrekkelijk risicoloze vlucht. Het doel was Schiphol en het vliegtuig kwam ons land binnen over Bloemendaal/Haarlem en volgde, na de dropping, de Ringvaart van de Haarlemmermeer en keerde over Leiden terug naar zee. Cor Janse heeft nog met Hagenbach contact gehad over zijn vlucht en de foto's.

De foto's

Ruim tien jaar geleden, op een mooi zonnige dag, zat ik buiten voor mijn huis aan het einde van de Zwarteweg in Oud Ade de krant te lezen toen er twee mensen naar mij toe kwamen. Of ze me wat mochten vragen. De man stelde zich voor als Cor Janse, de vrouw was zijn echtgenote. Janse vertelde me dat hij 22 foto's had bemachtigd die een Amerikaanse militair in 1945 had genomen vanuit een vliegtuig dat voedseldroppings in de omgeving had uitgevoerd. Één van die foto's, zei hij, was van de plek waar wij ons nu bevonden en hij liet mij

Einde Zwarteweg, Oud Ade, mei 1945.

de foto zien. Het was alsof ik in de tijd werd teruggeworpen. De huizen waren goed te herkennen, maar er was ook veel veranderd. Vooral stallen en schuren bij de boerderijen waren verdwenen en vervangen door nieuwe constructies. Maar het opvallendste was iets anders. Rond de boerderij van mijn oom Jan van der Poel, aan de overkant van het water, lagen zes woonboten.

Janse vertelde me dat hij het plan had om alle 22 locaties waar foto's van genomen waren te identificeren en mensen die er woonden te vragen daar een verhaal bij te vertellen. Dat verhaal zou moeten gaan over de omstandigheden van de plek in 1945 en wat er veranderd was. En over de mensen die er toen en nu woonden. Of ik geïnteresseerd was om zo'n verhaal te schrijven. Dat was ik zeker. Janse liet een kopie van de foto met wat aanvullende gegevens bij me achter en ik beloofde hem te reageren. Hij stelde zich een boekje voor dat bij gelegenheid van de zestigste Bevrijdingsdag in 2005 zou verschijnen. Het zou niet zijn eerste werk over de oorlog worden; hij was ook auteur en uitgever van de boekenserie 'Blik Omhoog 1940-1945' dat handelt over de Zuid-Veluwezoon in oorlogstijd, inclusief de Slag bij Arnhem. Maar het boekje over de droppings is er nooit gekomen. Voor zo'n boekje met foto's van die uiteen liggende locaties zag hij, bij nader inzien, geen 'markt'. Nu, tien jaar later, heb ik in overleg met Janse besloten een stukje van het verhaal voor de Alkmadders op te schrijven.

Woonboten en onderduikers

Enkele dagen na het bezoek van Cor Janse ging ik met de foto naar mijn neef Jan van der Poel, zoon van mijn oom met dezelfde naam die inmiddels was overleden (op 103-jarige leef-

tijd). Neef Jan was toen 79 en had zijn vader opgevolgd op de boerderij en had daar van 1952 tot 1993 geboerd. Hij bleek zich alles nog haarfijn te herinneren.

In het midden van de foto (zie de uitvergroting) bevindt zich de boerderij die in 1945 bewoond werd door Jan van der Poel met zijn vrouw Clazien van der Geest en hun tien kinderen. We zien de boerderij (woonhuis met in het verlengde daarvan de koeienstal). Dwars vóór het woonhuis staat een oude stal die ongeveer 100 jaar vóór de voorgevel van de boerderij heeft gestaan en in 2003 is afgebroken. Verder zien we twee hooibergen. Het dak van beide hooibergen is bijna tot de grond gezakt, wat er op wijst dat het hooi op dat moment praktisch op was. Achter de boerderij staat de varkensschuur (rond 1990 afgebroken). Naast de boerderij (achter de voorste hooiberg) is een ronde karnemolen te zien. Aan het water, iets naar links, staat de wagenschuur en daaraan vast (het lagere dak) de turfschuur. Iets naar rechts (moeilijk te zien) staat een buiten-wc, in 1945 het enige toilet voor het gezin. De sloot rechts is gedempt toen er een nieuwe stal werd gebouwd. Op de bleek, links, ligt het wasgoed te drogen.

Bij de boerderij zijn niet minder dan zes woonboten te zien (maar het waren er zeven). Zij waren van de Kaag en het Ven-nemeer naar deze plaats gesleept en werden bewoond door gezinnen waarvan de man was ondergedoken om te ontkomen aan de razzia's van de Duitsers die mensen zochten voor de Arbeitseinsatz. Wanneer er gevaar dreigde, zochten de mannen hun toevlucht in een verborgen ruimte op de zolder van de boerderij. Aan de Kaag lagen de boten te veel in het zicht en konden de mannen moeilijker weggelopen als er een razzia

was. Neef Jan kon de volgende bewoners van de boten traceren:

1. Familie Witmakers uit Den Haag, een gezin met twee jongens.
2. Naam onbekend. De eigenaar liet zich maar af en toe zien.
3. Vrachtboot van de Gebroeders De Haan. Er zaten twee echt)paren op deze boot. Beide mannen waren schippers, maar van een van hen was de boot al eerder gevorderd door de Duitsers.
4. Familie Dusoswa uit Leiden waar de man een fietsenhandel had en kolen verkocht.
5. Familie Van Oudgaarden; de man was een fotograaf uit Rotterdam.
6. Familie Lambey (met één dochter) uit Den Haag of Utrecht. Bij de boot hangt de was te drogen.
7. Verborggen onder de bomen, achter het bleekveld, ligt nog een boot, bewoond door de familie Van der Horst uit Den Haag waar de man een garagebedrijf had.

Toen de oorlog voorbij was schonken de onderduikers uit dankbaarheid een imposante plantenbak aan Jan van der Poel die nog steeds op het erf van de boerderij staat. Op de rand staat geschreven: *“Herinnering van de ondergedoken Sport. Oorlogsjaren 1944-1945.”* Met ‘Sport’ bedoelden de Oud-Adenaren in die tijd de mensen (watersporters) die in de zomer op en rond de Kaag bivakkeerden.

De mannen in de woonboten waren overigens niet de enigen die een toevlucht zochten bij of in de boerderij. Op veel boerderijen in de omgeving van Oud Ade en Rijpwetering verbleven onderduikers waar mensen als Jan van der Poel en Job Duivenvoorden veel over kunnen vertellen. In de Leidsche Courant van 2 mei 1986 haalt een bewoner van Oud Ade diverse herinneringen op aan onderduikavonturen. Zijn relaas kreeg als titel mee: *“Oud Ade telde honderden onderduikers.”* Het verhaal is opgenomen in *Alkemade in oorlogstijd*.

Bij de boerderij in de Aderpolder (Boerenbuurt), waar Job Duivenvoorden opgroeide, lagen enkele schepen van Amsterdamse schippers, niet om de schippers zelf te beschermen maar om te voorkomen dat hun schepen door de Duitsers gevorderd zouden worden. Tevergeefs, want tegen het eind van de oorlog raakten ze hun schip - en daarmee ook hun huisvesting - alsnog kwijt aan de bezetter. De schippers trokken toen in bij de familie van de boer.

Op de boerderij van Jan van der Poel zat Wout Perquin ondergedoken die toen in het verzet zat en gezocht werd. Hij had zich vermomd als rooms-katholiek geestelijke. In zijn bijdrage aan *Een benauwd halfelfje*, een bundel met verhalen van mensen uit Alkemade over de oorlog, vertelt Jan van der Poel jr. uitvoerig over de avonturen van en met Perquin. Later is Perquin vele jaren voorzitter is geweest van de Katholieke Nederlandse Middenstandsbond. De bundel staat vol met verhalen over onderduikers.

In datzelfde boek (p. 33) merkt iemand op: *“Het is misschien vreemd om te zeggen, maar ik heb de oorlog niet ervaren als een slechte tijd.”* En Mevrouw De Jeu-Hulsebosch vertelt: *“Erg onveilig heb ik me tijdens de oorlogsjaren nooit gevoeld. Er waren wel Duitse soldaten gelegerd op ons land in de Googerpolder...”*

[maar] dit werd door ons, kinderen, niet als bedreigend ervaren. Wij gingen ze weleens koffie brengen, en ze kwamen bij mij over als gewone jongens die ook liever bij moeder de vrouw thuis waren gebleven.” (p. 70).

Jan van der Poel jr. vertelde me ook dat ze het nooit echt slecht hadden gehad. Armoede en honger waren vooral iets van de stad en dat was ver weg, ook al was Leiden maar vijf kilometer van Oud Ade. Maar ze kregen wel mensen uit de stad aan de deur die om voedsel vroegen. *“We hebben eens al onze melk uitgedeed. Gewoon omdat we ons schuldig zouden voelen als we dat niet zouden doen.”* Job Duivenvoorden had ook niet echt in de gaten dat er in Rijpwetering honger geleden werd. De hoofdonderwijzer vroeg hem eens of hij bloembollen voor hem kon meebrengen. Job bracht hem bollen van hoge tulpen maar raadde de hoofdonderwijzer aan dubbele bollen te nemen, omdat die niet zo hoog werden en beter tegen de wind beschermd waren. Toen legde de man hem uit dat hij de bollen niet gevraagd had voor zijn tuin maar om op te eten. Dat was het moment, vertelt Duivenvoorden, dat hij voor het eerste besepte dat er ook in het dorp honger werd geleden. Zelfs door de hoofdonderwijzer.

Vóór of na de Bevrijding?

Lang heb ik getwijfeld wanneer de foto's nu precies genomen zijn. Wanneer de voedseldropping precies plaatsvond wist niemand mij te vertellen. Zeker is wel dat het maandag was, toen Hagenbach zijn foto's maakte. Op de foto ligt en hangt was te drogen en maandag was toentertijd wasdag; dat stond vast. Maar was het dan 30 april of 7 mei? Er zijn minstens twee redenen om aan te nemen dat het op 7 mei was. De Amerikanen begonnen pas op 1 mei met hun voedselvluchten en op diverse andere foto's van Hagenbach, onder andere een van het Zuideinde in de Veen, zien we vlaggen uithangen. Dat doe je niet vóór de bevrijding.

Maar zijn de foto's wel genomen tijdens de vlucht die de dropping boven Rijpwetering uitvoerde? Was er wel gelegenheid om foto's te maken terwijl de bemanning het druk had met het uitwerpen van de pakketten? Jan Ganzevles en Koos Waasdorp, twee Ripse senioren, hebben meerdere vliegtuigen zien overkomen. Het is dus mogelijk dat de fotograaf in een ander vliegtuig zat dan het toestel dat het voedsel uitwierp.

“Herinnering van de ondergedoken Sport”.

Voedseldropping?

Maar er is nog een vraag die veel prangender is: was er wel een dropping in Rijpwetering? Alle verhalen en berichten over de voedseldroppings vlak vóór en vlak na de bevrijding benadrukken dat de droppings plaatsvonden op enkele officieel aangegeven locaties (dropzones) die in overleg met de bezetter waren gekozen. Op die manier konden de Duitsers toezicht houden op de inhoud van de afgeworpen pakketten en konden de lokale overheden de verzameling en eerlijke distributie van het voedsel beter organiseren, zoals te zien is op diverse amateur-filmpjes die nog op het internet te vinden zijn. Als de vliegtuigen zich aan deze regel gehouden hebben, kan er dus nooit voedsel gedropt zijn in Rijpwetering en moeten we aannemen dat Robert Hagenbach zijn foto's gemaakt heeft op de terugweg, nadat het vliegtuig zijn vracht boven Schiphol had gelost.

Maar hoe rijmt dat dan met de herinneringen van al die bewoners uit Rijpwetering? Is het mogelijk dat zij zich iets herinneren dat niet gebeurd is? Een beroemd voorbeeld van een 'ingebeelde' herinnering uit diezelfde periode is het heerlijke Zweedse wittebrood. "Ik zie het nog helemaal voor me. De vliegtuigen vlogen laag, de bomluiken gingen open en daar kwamen ze: honderden mooie wittebroden. Ze zeilden aan witte parachutes naar beneden. Toen we ze kregen was het heerlijk: het smaakte als cake." Femke Veltman, van wie dit citaat afkomstig is, reageert op internet als volgt op deze 'mythe': "Honderden van deze herinneringen zijn er. De verschillende verhalen hebben allemaal minstens twee dingen gemeen: de heerlijke smaak en het feit ze allemaal historisch onjuist zijn." Er zijn nooit broden uit vliegtuigen komen vallen, laat staan aan parachutes. Veltman schrijft dat eind januari 1945 drie vrachtschepen vanuit het neutrale Zweden in Delfzijl meel hebben gebracht dat vervolgens over Nederland is verdeeld en door Nederlandse bakkers tot brood is gemaakt. Ook heeft er meel gezeten in de voedseldroppings en het is begrijpelijk dat het brood dat daarvan gemaakt werd met het heerlijke Zweedse vereenzelvigd werd. Zelfs in recente internetdiscussies wordt er nog 'ruzie' gemaakt over de (on)juistheid van deze 'herinnering'.

Toch kan ik me moeilijk voorstellen dat de bewoners van Rijpwetering de dropping in de Lijkerpolder 'verzonnen' hebben. Iedereen van de oude generatie die ik aansprak bevestigde dat er inderdaad voedsel in de Lijkerpolder en aan de Zuidweg is gedropt en de optocht door het dorp met de twee boeren is door velen met eigen ogen gezien. Het lijkt daarom waarschijnlijk dat de bommenwerpers na de officiële dropping boven Schiphol nog wat voedsel over hadden (er moest heel veel voedsel in zeer korte tijd uitgeworpen worden) en besloten het restant als verrassing boven een willekeurige Hollandse polder te droppen!² Ik roep iedereen die meer weet op zich te melden met zijn/haar informatie, via de redactie van de *Alkmadders*: alkmadders@ziggo.nl of gewoon per post, telefoon of een persoonlijk gesprek. Ik kom ook graag langs om te luisteren naar meer herinneringen.

*Sjaak van der Geest, Oud Ade
m.m.v. Cor Janse*

² De Nieuwe Leidsche Courant van de dagen na de 7e mei 1945 vermeldt niets over een voedseldropping in Rijpwetering; zelfs de officiële droppings boven vliegveld Valkenburg blijven onvermeld. Andere lokale kranten waren er niet in die dagen, voor zover mijn informatie strekt.

Bronnen:

- Heel veel dank aan Cor Janse, Piet Aarsen, Jan van der Poel, Leen Straathof, Job Duivenvoorden, Nico Heemskerck, Jaap Straathof, de klaverjassers van de Ripse senioren, Theo van der Poel en Nancy Hagenbach voor hun hulp en informatie.
- Een benauwd halfelfje, uitgave van de Stichting Vrienden van Bibliotheek De Bloemlezer.
- Alkemade in oorlogstijd, themanummer van *Alkmadders*, mei 1995.
- Deel 10B van Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog door Lou de Jong bevat een paragraaf over de voedseldroppings (pp. 1344-1351).
- Het zeer lezenswaardige betoog van Femke Veltman over het Zweedse wittebrood (en meer!) is te vinden op: [www.npogeschiedenis.nl](http://deoorlog.nps.nl/page/mappen/780635/Voedseldroppings?af1=6&d=780409) bij Andere tijden, afleveringen 2005-2006. Of zoek via Google op 'voedseldropping 1945'.
- Op internet is ook een kort filmpje van een voedseldropping in Heemstede waarin heel duidelijk te zien is hoe laag de vliegtuigen vlogen en hoe mensen de zakken met voedsel verzamelden: <http://deoorlog.nps.nl/page/mappen/780635/Voedseldroppings?af1=6&d=780409>. Een ander filmpje toont een voedseldropping bij Rotterdam en het vervoer van de afgeworpen goederen per paard-en-wagen en schip: www.youtube.com/watch?v=c6r66DCvp9I.

Uw hulp gevraagd

Foto van het Zuideinde in Roelofarendsveen. Deze foto is ook gemaakt door Robert Hagenbach. We zien een gedeelte van het Zuideinde in Roelofarendsveen. Er wordt gevlagd en de was hangt en ligt te drogen. Diverse huizen staan er nu nog, andere zijn afgebroken (o.a. de Boerenleenbank). De sloot rechts is gedempt. We nodigen u uit ons te laten weten of u herinneringen heeft aan het moment dat deze foto genomen werd. Of kunt u iets vertellen over de huizen, kassen en schuren die op de foto staan? Graag uw reactie naar alkmadders@ziggo.nl of een briefje naar het postadres van Stichting Oud Alkemade (zie pag. 1).